

Nova knjiga u izdanju Jugoslovenskog pregleda

BAZEL II

Jugoslovenski pregled, u saradnji sa Udruženjem banaka Srbije, decembra 2007, publikovao je prvi potpuni prevod na srpski jezik Bazela II, samo godinu od usaglašavanja njegove sveobuhvatne verzije. Posle dve ranije publikacije u kojima se nalaze četiri dokumenta Bazelskog komiteta za bankarsku superviziju (sa uporednim tekstom na srpskom i engleskom), Bazel II predstavlja krunu nove edicije istog izdavača pod nazivom Banking Regulations. (Vidi www.pregled-sr.com).

Zbog obimnosti dokumenta (više od 360 strana formata A4), Bazel II je štampan samo na srpskom, ali je rasporedom građe izdavač praktično preslikao izvorni dokument na engleskom. (Tako će svaki od korisnika koji bude u nedoumici oko prevoda bilo koje formulacije ili termina lako moći da ih nađe u izvornom tekstu ili u glosaru koji se nalazi na kraju ove knjige.)

Pored uvodne reči generalnog sekretara Udruženja banaka Srbije prof. Dr Veroljuba Dugalića, ova publikacija sadrži i glosar - objašnjenja više od 100 manje poznatih pojmova, kao i predgovor koji su napisali dr Boško Živković i dr Branko Urošević, profesori Ekonomskog fakulteta u Beogradu. Ovaj predgovor, uz manja skraćivanja, donosimo u nastavku.

Bazelski komitet za bankarsku kontrolu ustanovili su guverneri centralnih banaka zemalja grupe 10¹ krajem 1974. godine, posle pretećih poremećaja na deviznim i bankarskim tržištima.

Komitet pruža platformu za redovnu saradnju između zemalja članica o pitanjima vezanim za kontrolu banaka. Na početku na njemu je raspravljano o modalitetima za međunarodnu saradnju u cilju popunjavanja praznina u mreži kontrolora, ali njegovi širi ciljevi su unapređenje znanja kontrolora i kvalitet kontrole banaka širom sveta.

Komitet ne raspolaže nikakvim formalnim nadnacionalnim kontrolornim ovlašćenjima. Zaključci Komiteta nemaju, niti su ikad donošeni sa namerom da imaju snagu zakona. Komitet podstiče približavanje gledišta zajedničkim pristupima i standardima bez pokušavanja da se ostvari potpuna harmonizacija tehnika kontrole u zemaljama članicama.

U maju 1983. godine Komitet je završio dokument pod nazivom *Principi kontrole bankarskih stranih institucija* u kome su dati principi za podelu odgovornosti kontrole (za filijale banaka u inostranstvu, subsidijare i zajednička ulaganja) između kontrolnih vlasti domaćina i matičnih vlasti. Ovaj dokument predstavlja

revidiranu verziju dokumenta koji je prvi put objavljen 1975. godine i koji je kasnije postao poznat i pod nazivom *Konkordat*. Tekst prvobitnog dokumenta je proširen i prilagođen promenama na tržištu, uključujući i principe kontrole konsolidovanih bilansa međunarodnih bankarskih grupa, a usvojen je 1978. godine.

U prvih 20-tak godina svoga rada Komitet je najviše pažnje poklonio pitanju adekvatnosti kapitala. Početkom 1980-tih godina Komitet je izrazio zabrinutost što se

koeficijenti kapitalne adekvatnosti velikih međunarodnih banaka pogoršavaju upravo u vreme kada su međunarodni rizici, naročito u vezi sa prezaduženim zemljama počeli da značajno rastu. Uz podršku guvernera Grupe 10, članovi Komiteta su odlučili da zaustave eroziju standarda u bankarskim sistemima i da zajednički rade na većoj konvergenciji u postupcima i modelima u merenju adekvatnosti kapitala. Ovo je dovelo do stvaranja širokog konsenzusa o pristupu ponderisanom merenja rizika, bilansnih i vanbilansnih stavki banaka.

Bazel I

Globalna kriza zaduženosti tokom osamdesetih godina dovela je do usvajanja Bazel I standarda 1988. godine. Ne manje važan razlog za uvođenje Bazel I standarda bio je i da se izjednače uslovi pod kojima banke posluju na globalnom tržištu.

Na osnovu komentara datih na konsultativni materijal objavljen decembra 1987. godine, sistem merenja kapitala koji se uobičajeno naziva Bazelski sporazum o kapitalu (ili Sporazum iz 1988.) usvojili su guverneri G 10 i objavili u julu 1988. godine. Ovaj sistem je ponudio primenu okvira sa minimalnim standardom kapitala od 8% do kraja 1992. godine. Od 1988. godine, ovaj okvir je progresivno

uveden ne samo u zemljama članicama grupe 10 nego i gotovo svim drugim zemljama u kojima posluju međunarodne grupacije banaka. U septembru 1993. godine objavljen je izveštaj da su sve banke u zemljama G 10 sa materijalnim međunarodnim bankarskim poslovanjem ispunile minimalne zahteve predviđene Sporazumom iz 1988. U novembru 1991. godine Sporazum je bio dopunjen da bi obezbedio veću preciznost u definisanju opštih odredbi ili opštih rezervi za gubitke po

¹ Belgija, Kanada, Francuska, Nemačka, Italija, Japan, Luksemburg, Holandija, Španija, Švedska, Švajcarska, Velika Britanija i SAD. (Španija je pozvana u članstvo Bazelskog komiteta 1. februara 2001. godine).

kreditima koje su mogle biti uključene u kapital u svrhu izračunavanja adekvatnosti kapitala.

Osnovni nedostatak Bazel I standarda jeste u činjenici da se gotovo isključivo odnosio na kreditni rizik. Najveće nezadovoljstvo, posebno kod velikih banaka, izazvalo je to što Bazel I na sve vrste i visine kredita primenjuje isti standard - koeficijent kapitalne adekvatnosti (CAR) od minimalno 8% (u Evropskoj uniji i SAD), dok je u zemljama s većom izloženošću riziku taj procenat veći (Na primer: u Hrvatskoj taj procenat iznosi 10% a u Srbiji 12%).

Da bi se ovaj nedostatak otklonio Bazelska komisija formulisala je do kraja, posle usvajanja osnovnog dokumenta, seriju neobavezujućih normi o tržišnom riziku. Sledeći važan korak u evoluciji koja je dovela do Bazel II standarda je bio normi koje u obliku predloga, izdatih aprila 1993. godine. Ovaj pristup se zasnivao se na stavu da je portfolio banke izložen, pored kreditnog, i drugim rizicima: kamatnom, deviznom, robnom i cenovnom. Ovaj model je ugrađen u Bazel II i nazvan je Standardni model. U 1995-oj godini Bazelska komisija je proširila pojam tržišnog rizika i dopustila upotrebu modela tržišnih rizika, dozvoljavajući bankama da, na osnovu ovih modela, same odrede svoje potrebe za kapitalom, a na osnovu razvijenih sofisticiranih modela procene rizika. Ovaj pristup je prepoznatljiv u Bazelu II i naziva se interni model procene rizika. Par godina kasnije, od 1998., od banaka se zahteva da imaju regulatorni kapital, kao zaštitu od tržišnih rizika.

Bazel II

Januara 1999. Bazelski komitet sačinio je predlog novog sporazuma koji je u žargonu poznat kao Bazel II. Konačna verzija novog sporazuma objavljena je juna 2004. i on je postao važeći decembra 2006. godine. Za članice EU Bazel II je zakonski obavezujući od januara 2007. a primena u SAD počela je u julu 2007.

Bazel II sadrži tri međusobno povezana skupa pravila, ili tri *stuba*. To su:

1. norme adekvatnosti kapitala,
2. prudencioni nadzor nad promenama adekvatnosti kapitala, kao i kontrola nad metodologijom za praćenje rizika koju koriste banke i
3. tržišna disciplina, što uključuje

obelodanjivanje potrebnih informacija o osnovnim rizicima s kojima se suočava banka i stvaranje osnove za ocenjivanje adekvatnosti kapitala te banke od strane drugih učesnika na tržištu.

Bazel II sporazum u osnovi zadržava definiciju kapitala i rezervi banke iz amandmana Sporazuma iz Bazela od 1995/1996. ali je koriguje na više načina. Prvo, pored tržišnog i kreditnog eksplicitno se kvantifikuje i operativni rizik. Drugo, u standardnom pristupu, sve kompanije u kreditnom portfoliou banaka razvrstavaju se saglasno rejtingu koji im daje kvalifikovana eksterna rejting agencija (ECAI) i dodeljuju im se određeni koeficijenti s kojima ulaze u rezerve i kapital banke. S druge strane, za razliku od Bazela I, banke, saglasno Bazelu II, imaju pravo da umesto toga razviju sopstvenu internu metodologiju za merenje rizika pod uslovom da je potvrdi supervizor. Podrazumeva se da regulatorno telo mora da bude kredibilno i sposobno da izvrši procenu kvaliteta takvog modela, odnosno da ga verifikuje.

Nove generacije internih modela nude mogućnost preciznijeg načina merenja rizika plasmana i bolje metode procene verovatnoća neizvršenja kreditnih obaveza. Da li će modeli zaista i odgovoriti očekivanjima zavisi, međutim, u velikoj meri kako od kvaliteta modela tako i od kvaliteta ulaznih podataka. Aktuelni trend je konvergencija različitih pristupa merenju rizika razvijenih tokom devedesetih godina. Tačka konvergencije jeste VaR kao koncept merenja i upravljanja rizikom (na engleskom Value at Risk, na srpskom vrednost pod rizikom ili VaR). To dovodi do toga da kvantitativne mere procene rizika postaju mnogo značajnije nego kod Bazel I standarda.

Sa stanovišta banaka, glavna novina koju donose Bazel II standardi jeste promena koncepta regulacije: umesto apriorno zadatog minimalnog kapitala ili koeficijenta kapitalne adekvatnosti - bitan postaje proces upravljanja rizikom unutar pojedinačne banke. Upravo za te potrebe se koristi VaR. Sistem se štiti od rizika usklađivanjem visine rizika i visine kapitala i rezervi banke. Ekonomski kapital banke definiše se kao razlika VaR i očekivanih gubitaka, za koje se u okviru Bazela II podrazumeva da su ugrađeni u cenu proizvoda (kredita) koje banka

izdaje ili pokriveni rezervisanjem za potencijalne gubitke. Pri tome, Basel II definiše, posebno, tri vrste rizika: tržišni, kreditni, i operativni. Banka ima mogućnost da za svaki od njih izračunava odgovarajući VaR te određuje odgovarajući nivo ekonomskog kapitala.

Takođe, Bazel II upućuje banke na praćenje odnosa rizika i prinosa. Kada banke budu u mogućnosti da svakoj pojedinačnoj transakciji pridruže VaR-om izmereni rizik, biće u mogućnosti da definišu i nivo potrebnog ekonomskog kapitala. Sledeća korisna upotreba VaR jeste definisanje očekivanog prinosa za dati rizik. Na osnovu nalaza ove vrste, banke mogu da izaberu najprofitabilnije proizvode i grane bankarstva po kriterijumu odnosa očekivanog prinosa i rizika, kao i najbolji način za određivanje cene proizvoda. Najzad, takav pristup omogućava bankama da izaberu tehnike smanjivanja rizika koje maksimiziraju bogatstvo njihovih akcionara.

Primena Bazel II standarda znači pravu revoluciju u bankarstvu. Mnoge procedure u bankarstvu će se ili iz temelja menjati ili značajno modifikovati. I banke i regulatorna tela moraću da poseduju ne samo formalnu, zakonsku nego i profesionalnu kompetenciju. Za to će im biti potrebne nove generacije bankara s visokim i specijalizovanim znanjima i kvalifikacijama iz matematike i statistike, kao i kreativnim sposobnostima da ih primenjuju. Uvođenje profesionalnih licenci iz menadžmenta rizika kao što su *Professional Risk Manager* (PRM) licenca koju izdaje *Professional Risk Managers International Association* (PRMIA) i *Financial Risk Manager* (FRM) koju izdaje *Global Association of Risk Managers* (GARP) - jedan je pravac standardizovanja znanja neophodnih za naredni period. Drugi pravac aktivnosti jeste reforma obrazovnih programa u okviru matematičkih i ekonomskih studija, uključujući tu i razvoj studija iz kvantitativnih finansija i menadžmenta rizika.

Iskustva Srbije s primenom Bazel I standarda nisu velika, iako su neki od tih standarda u naše zakonodavstvo uvedeni relativno rano, još krajem osamdesetih godina. Reforma zakonodavstva o bankama iz 1993. godine šire je uključila principe Bazela I vezane za kapitalni cenzus, neto kapital, kapitalnu adekvatnost, ali nijedan od tih bazičnih principa nije

primenjivan. O tome svedoče i dramatične štete javnom interesu koje su nanele piramidne šeme Dafiment i Jugoskandik banke u periodu 1991.-1993. godine. U završnoj fazi bankarske krize u Srbiji, ponuda kredita dostizala je tek oko 10% nivoa ponude iz razdoblja pre krize.

Osnovna tehnička rešenja i definicije inovirane su juna 2006. godine, posle donošenja novog Zakona o bankama krajem 2005. godine. Najznačajnije inovacije su prepoznavanje novih vrsta rizika i uvođenje novih pojmova kao što je operativni rizik i različite vrste tržišnih rizika. Zakonom je utvrđeno i obavezno formiranje posebnih odeljenja za upravljanje rizikom

Ključna novina u Bazel II standardima, u odnosu na Bazel I standarde jeste to da regulator daje slobodu banci da aktivno učestvuje u određivanju načina na koji će izračunavati

rezerve. Ali uz te pogodnosti, dolaze i mnoge nove obaveze, kako za banke tako i za regulatore. S jedne strane, banke će morati da ulože značajne materijalne i ljudske resurse kako bi postavile na kvalitativno viši nivo upravljanje rizicima. S druge strane, supervizori će takođe morati da razviju kako kadrovske tako i tehnološke kapacitete kako bi uspešno nadgledali sisteme koje razvijaju banke.

Očekivani troškovi prilagođavanja mogu biti znatni i potencijalne koristi od uvođenja sistema za precizno određivanje kreditnog, tržišnog i operativnog rizika mogu biti ogromne. Optimistički signal ipak postoji, jer sve veći broj banaka već počinje da razvija VaR model radi povećanja preciznosti merenja rizika kojima se banka izlaže.

Najveći deo banaka na našem tržištu su banke sa sedištem u EU koje moraju da posluju saglasno Bazelu II. Drugo, Bazel II će morati da se unese u naše zakonodavstvo u procesu pristupanja EU. (U slučaju Hrvatske on postaje obavezujući u 2008. zbog očekivanog pristupanja 2009. godine). Bazel II zahteva minimum od pet godina relevantnih podataka da bi se adekvatno primenjivali modeli za merenje rizika (a poželjno je imati podatke koji obuhvataju bar jedan biznis ciklus).

